

Wetenschap met een verhaal. De landschapsbiografie als instrument voor geïntegreerde gebiedsanalyse

Leidraad in het kader van de oprichting van landschapsparken en nationale parken in Vlaanderen

Jan Bastiaens, Onroerend Erfgoed
22 december 2021

(naast de invulling van het concept landschapsbiografie zoals hier voorgesteld in het kader van landschapsparken en nationale parken zijn ook andere invullingen mogelijk)

Essentie en doel

- Een landschapsbiografie als instrument voor geïntegreerde gebiedsanalyse is een wetenschappelijk correct, synthetiserend, interdisciplinair, verbindend en sterk communicatief document.
- Een landschapsbiografie combineert cultuurhistorie en landschapsecologie, van vroeger tot nu.
- Een landschapsbiografie laat toe een frisse kijk op een gebied te ontwikkelen, voorbij de clichés en voorgevormde ideeën.
- De landschapsbiografie vormt de basis van het masterplan van een kandidaat-landschapspark of nationaal park en is dus toekomstgericht.
- Een landschapsbiografie leidt tot zicht op en inzicht in elementen, patronen, processen en kenmerken van een gebied.
- Een landschapsbiografie beschrijft en verklaart de geschiedenis en actuele toestand van een gebied.
- Een landschapsbiografie giet de geschiedenis en actuele toestand van een gebied in verhaal en kaart.
- Een landschapsbiografie is in de eerste plaats een objectieve en neutrale oefening – landschapsecologie en landschapsgeschiedenis zijn wat ze zijn. Vergeet daarbij ook niet de ‘schurende’, onwelgevallige verhalen (mislukkingen, ‘fout’ erfgoed, ...).
- Maar in een landschapsbiografie zit ook waardering, door de aandacht voor het interessante, het bijzondere en het schone langs de ene kant en aan de andere kant voor negatieve evoluties, landschapspijn, ... Waardering van het actuele landschap is nodig met het oog op de stap na de landschapsbiografie, namelijk de visieontwikkeling.
- Op het einde van een landschapsbiografie staan alle bouwstenen voor visieontwikkeling klaar. Een landschapsbiografie geeft richting aan beleid en beheer en inspireert.
- Een landschapsbiografie laat toe de identiteit, het streekverhaal en de USP naar boven te halen en aan te scherpen.

Andere kenmerken

- Een landschapsbiografie is altijd maatwerk.
- Een landschapsbiografie brengt een synthese. Ze is bondig. Dat staat geenszins gelijk met raprap of met een lage kwaliteit.
- Er wordt een verhaal (narratief) of meerdere verhalen gebracht.
- Een landschapsbiografie is vlot en toegankelijk geschreven en rijkelijk geïllustreerd. Ze is cartografisch en fotografisch sterk. Hou daarbij ook voor ogen voor wie de landschapsbiografie geschreven wordt.
- Een landschapsbiografie hoeft geen product op papier te zijn. Andere vormen zijn mogelijk.
- Een landschapsbiografie loopt van heel vroeger tot nu. Het gaat hierbij om de voorgeschiedenis van het actuele landschap, het ontstaan van het actuele landschap en wat er van die geschiedenis over is in het huidige landschap.
- Er is ruim aandacht voor de mens in het landschap als medeauteur van het landschap en voor de beleving van het landschap door de mens.
- Een landschapsbiografie kan opgebouwd worden aan de hand van disciplines (geomorfologie, hydrogeologie ...) of chronologisch (lange lijnen, periodes) of thematisch (topnatuur, oorlog, grondstoffen, schilderscholen, immaterieel erfgoed ...) of met karakteristieken (stille, donkerte, leegte, dynamiek, contrasten ...).
- Een landschapsbiografie stopt niet aan de rand van het projectgebied, maar kijkt ook over rand als dat nodig is voor een goed begrip van het gebied (landschapsecologisch geheel, externe cultuurhistorische invloeden, toerisme...). En nog: hoe keken en kijken 'intern' en 'extern' naar het gebied?
- Een landschapsbiografie leidt tot een beter begrip van een gebied, met soms nieuwe inzichten, en brengt hiaten in de kennis aan het licht. Daarmee geeft een landschapsbiografie als vanzelf een voorzet voor bijkomende inventarisaties en een onderzoeksagenda.
- Een landschapsbiografie is heel geschikt voor participatie en draagvlakontwikkeling: een landschapsbiografie kan participatief opgebouwd worden (informatievergaring, co-creatie, ...), biedt inspiratie voor participatieve trajecten met actoren en stakeholders, en draagt bij tot de draagvlakontwikkeling .
- Een landschapsbiografie kan ertoe leiden dat perimeter en gebiedscoalitie in vraag gesteld worden en aangepast worden.

Inhoud

- Komen sowieso aan bod:
  - Landschap en landschapsgeschiedenis
    - Abiotiek (geologie, geomorfologie, hydrologie, hydrogeologie, bodemkunde)
    - Biotiek (fauna, flora, vegetaties)
    - Cultuurhistorie (archeologie en geschiedenis)
    - Landbouw (in de eerste plaats de landschappelijke component, geen economische analyse)
    - Recreatie en toerisme (in de eerste plaats de landschappelijke component, geen economische analyse)
  - Relictenkaart (los van het statuut van de relict, dus niet enkel erkende relict)

- Sterktes, zwaktes, kansen en knelpunten (enkel analyse; hoe ermee aan de slag te gaan is voor stap na de landschapsbiografie, namelijk de visieontwikkeling)
- Denk ook aan:
  - Zichten
  - Aardkundige waarden
  - Immaterieel erfgoed
  - Levend erfgoed
  - Mondelinge geschiedenis
  - Statuten (bescherming, ...)
  - Hiaten in de kennis, suggesties voor onderzoek
  - ...
- Hoe de onderwerpen worden ingevuld, hangt af van het gebied zelf (in sommige gebieden is het oorlogserfgoed van cruciaal belang, elders speelt dat helemaal niet; in sommige gebieden is er een goed zicht op veldnamen, in andere helemaal niet; ...). De beschikbaarheid van informatie en het potentieel om eventueel snel bijkomende informatie te vergaren spelen uiteraard ook een rol.
- De diepgang van een landschapsbiografie wordt in de eerste plaats bepaald door het doel van een landschapsbiografie (zie hoger bij 'Essentie en doel') en de beoogde kwaliteit. Bijkomend spelen overwegingen over de grootte van een gebied en schaal, en over beschikbare tijd en middelen. Ze zijn echter geen vrijgeleide om te bekniptelen op kwaliteit. Om beperkingen op te vangen kan er bijvoorbeeld gewerkt worden met thematische verdiepingen, focusgebieden of exemplarische cases.

Wat is een landschapsbiografie niet?

- Een landschapsbiografie is geen opeenvolging van losse, op zichzelf staande hoofdstukjes. Verhaal en relaties staan centraal.
- Een landschapsbiografie is geen atlas, geen stapeling van kaartlagen. Het gaat om het verhaal en de relaties in de kaartlagen en tussen de kaartlagen.
- Een landschapsbiografie is geen inventaris, geen catalogus.
- Een landschapsbiografie is ook geen exhaustieve monografie.
- Een landschapsbiografie haalt niet de krenten uit de pap. Het gaat evenzeer om de pap.
- Een landschapsbiografie is geen landschapstypologie. Een typologie kan wel deel uitmaken van een landschapsbiografie.
- Een landschapsbiografie is niet het louter herkauwen van clichés. Als er alleen clichés komen bovendrijven, dan moeten er alarmbellen afgaan.

Organisatie en uitvoering

- Uitbested, in eigen regie, door één persoon of een groepje, in een participatief traject, ... alles kan, zolang het maar kwaliteit oplevert en in nauw overleg tussen de landschapsbiograaf en een stuurgroep/klankbordgroep/... gebeurt.
- Niet alleen het product maar ook de weg ernaartoe is belangrijk. Die kan een positieve dynamiek op gang brengen en het draagvlak voor de in het masterplan geformuleerde visie vergroten.
- Het maken van een landschapsbiografie is in de eerste plaats een integratie en synthese-oefening. In functie van de beschikbare tijd en middelen en van het doel van de

landschapsbiografie gaat er noodgedwongen informatie overboord. Een landschapsbiografie selecteert.

- Synthese kan gepaard gaan met een parallel spoor waarin uitgebreider geïnventariseerd, gedocumenteerd en gerapporteerd worden, zodat het basismateriaal beschikbaar blijft.
- De landschapsbiograaf is vaak erg afhankelijk van de door de gebiedscoalitie en lokale experts aangeboden informatie en van de kwaliteit daarvan. Vaak kunnen lokale experts ook sneller en beter sommige deelaspecten uitwerken en aanreiken aan de landschapsbiograaf.
- De fase van informatievergaring neemt veel tijd in beslag. Het is daarom verstandig de landschapsbiograaf al op de startvergadering een eerste groot pakket informatie aan te bieden. Anders gaat er kostbare tijd verloren.
- Een landschapsbiografie is voor het grootste deel een desktop-opdracht, maar het echte landschap ligt buiten. Terreinbezoeken en veldwerk zijn een uitstekende manier voor een (externe) landschapsbiograaf om voeling te krijgen met een gebied .
- Tussen de landschapsbiografie en de visie- en ontwerpfase zit een cesuur, in personen, in tijd. Daarom is het van groot belang dat de overdracht zorgvuldig gebeurt. Op het einde van de landschapsbiografie moeten de bouwstenen voor de visieontwikkeling en ontwerpopgaven op zo'n manier klaarstaan dat er geen tijd en energie verloren gaat aan herinterpretatie van de landschapsbiografie door de nieuwe ploeg. Je kan de landschapsbiograaf ook meepakken naar de visieontwikkeling en ontwerpopgaven, want hij of zij is ondertussen helemaal thuis in het gebied en heeft ongetwijfeld ideeën. Of je kan de tweede ploeg ook al tijdens de opmaak van de landschapsbiografie laten meelopen.